

ТИЛ ВА МЕНТАЛИТЕТ ТУШУНЧАЛАРИ МУШОҲАДАСИ

И.Р.Казак – филология фанлари номзоди, доцент
Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети

Таянч сўзлар: менталитет, урф-одат, анъана, миллий характер, вербал ва невербал воситалар, паремия.

Ключевые слова: менталитет, обычай, традиция, национальный характер, вербальные и невербальные средства, паремия.

Key words: mentality, custom, tradition, national character, verbal and non-verbal means, paremia.

Менталитет тушунчаси турли илмий адабиётларда турлича таърифланган. Баъзи ишларда «менталитет – анъанавий, миллий одатлар, турмуш тарзи, фикрлаш, ахлоқ билан аниқланувчи дунёни ҳис қилиш, дунёни қабул қилишдир» [1] деб изоҳланса, кейинги ўринда «менталитет – жамоавий ва индивидуал онгнинг чуқурлигидир, у ўз ичига онг остини ҳам қамраб олади. Менталлик – индивид ёки ижтимоий гуруҳнинг ҳаракат қилиш, фикр қилиш, ҳис қилиш ва дунёни муайян жиҳатдан тушуниш, англаш майли ва йўналишлари мажмуидир» [2:72] каби тавсифланади. Менталитет маданиятшунослик фанининг ҳам ўрганиш объекти ҳисобланади. Бу эса унинг ўз ичига миллат ва халқларнинг маданий ҳаётига дахлдор кўпгина жиҳатларни қамраб олишидан келиб чиқади.

Менталитет – бу жамиятнинг ҳар бир аъзоси ҳис-туйғулари, онги ва шуури, иродасида намоён бўлади. У тилга, тарбияга асосланади. Шу тариқа миллий маданиятнинг бир қисмини ташкил этади. Зеро, маданиятнинг миллий хусусияти унинг қадимдан мерос бўлиб келаётган урф-одатларида, халқ менталитетида кўзга ташланади. Менталитет тарихийликка эга бўлиб, асрлардан асрларга, аجدодлардан авлодларга ўтиб келаётган тарбия натижасидир.

Дунёдаги ҳар бир халқ ўзига хос руҳияти, маданияти, тарихи, тили, шунингдек, менталитети билан ажралиб туради. Менталитет (немисча «mentalität» – «тафаккур», «фикрлаш услуби») [3:370], (инглиз тилида «mentality» – «тафаккур», «фикрлаш») [4:587] маъноларини англатади. «Менталлик – бир инсон ёки бир неча инсонга тегишли бўлган билимлар мажмуи, миллий урф-одатлардир. Менталитет инсонларнинг ахлоқи ва ҳуқуддан келиб чиқиб, уларнинг муомала маданиятида ўз аксини топади, унинг доирасида ақлий ва жисмоний тайёрликни кўриш мумкин. Менталитет инсонларни оламга ва атроф-муҳитга нисбатан фикрларини намоён этади» [5:148]. Қуйидаги манбада: «Менталитет (лотинча mentalis – ақлий) – айрим киши ёки ижтимоий гуруҳга хос ақлий қобилият даражаси, маънавий салоҳиятдир. Жамият, миллат ёки шахснинг менталитети уларнинг ўзига хос тарихий анъаналари, урф-одатлари, диний эътиқодини ҳам қамраб олади. Ҳар бир миллатнинг менталитети унинг тарихи, яшаб турган шарт-шароити, ижтимоий фаоллиги ва бошқа бир қанча омиллар билан боғланган бўлади» [6:595] деган таъриф берилган. Бошқа бир манбада «менталитет – жамият, миллат, жамоа ёки алоҳида шахснинг тарихий таркиб топган тафаккур даражаси, маданий салоҳияти, уларнинг ҳаёт қонунларини таҳлил этиш кучи, муайян ижтимоий шароитлардаги ақлий қобилияти, руҳий қуввати» деб изоҳланган [7:580]. Демак, менталитет – асрлар оша бизга қадар етиб келган кадр-киммат, урф-одат, анъана, одоб-ахлоққа бевосита алоқадор тушунча. Инсон ҳаётининг дастлабки босқичларидан ўз халқи ёки ўзга миллат менталитетини тушунишга, уни англашга интилиб, шунга ҳаракат қилиб яшайди. Унинг тафаккурида оламни идрок эта билиши орқали бутун олам манзараси шакллана бошлайди.

Менталитет тушунчаси тилшуносликка оид манбада инглиз, немис, француз халқларида XX асрнинг 20-йилларидан тарих, маданият соҳалари доирасида қўлланила бошлагани, бугунги кунда эса у оммалашиб, камров доираси кенгайганлиги, номоддий тушунчаларга нисбатан ишлатилаётганлиги қайд қилинади [8:25]. Менталитетга ўзбек тилшунослигида ҳам муносабатлар билдирилган. Шу ўринда, миллий менталитетга

алоқадор Б.Тошбоевнинг қуйидаги фикрини келтириш жоиз: «Миллий менталитет – бирор миллатнинг этник тарихи, тили, диний эътиқоди, характери, дунёқараши, расм-русум ва анъаналари, табиат, инсон ва жамиятга бўлган муносабатини ифодалайдиган турмуш ва тафаккур тарзидир» [9:12]. А.Аширова ўзбек халқи урф-одатлари, анъаналари билан маҳсус шугулланган бўлиб, унинг фикрича, «Менталитет миллатларнинг ақлий имкониятлари ва руҳий ўзига хосликларини ҳам қамраб олади. Характердаги ўзига хосликларнинг негизини эса шу халқнинг тарихий тажрибалари, урф-одатлари, маросим ва маъракаларининг яхлит тизими ташкил этади. Улар менталитетнинг ҳаракатлантирувчи кучлари вазифасини ўтайди» [10:189]. Тилшунос Ш.Абдиназимов менталитет тушунчасини шундай изоҳлайди: «Менталитет – маълум бир миллатнинг менталлиги, ақлий салоҳияти, маънавият ҳазинасининг ички тузилиши ва ўзига хослигини акс эттирувчи категория бўлиб ҳисобланади. Унда маънавий интеллект, турли ҳудуддаги тил соҳибларининг киёфаси, маданий гуруҳ ўз аксини топади» [11:77].

Миллий менталитет тушунчасини миллий характердан фарқламоқ зарур. Бир қарашда улар замирида умумий маънолар мужассамдек туюлади. Аммо, «миллий характер – миллат босиб ўтган узок тарихий тажриба, уни ўраб турган ижтимоий-иқтисодий, маданий муҳит таъсирида шаклланган, миллат қалби, руҳига сингган ва унинг менталитетини, тафаккур тарзини, ўзига хослигини, урф-одатини, дид ва орзуларини ифода этувчи ва замон руҳига ҳамоханг тақомиллашиб боровчи типик хусусиятлар мажмуасидир» [12:11]. Демак, таъкидлаш керакки, менталитет анча кенг тушунча. Миллий характер эса менталитетни вужудга келишида муҳим асос вазифасини ўтовчи, менталитет таркибида қаралиши керак бўлган тушунчадир.

Тил ва менталитетнинг доимий ҳамроҳлиги ҳақиқат. Улар ҳаммаша «тил – менталитет» ва «менталитет – тил» механизми асосида иш кўради. Тил орқали халқларнинг менталитетига хос хусусиятлар таърифу-тавсиф қилинади. Натижада ўша миллат миллий-маданий, ментал дунёсининг жозибадорлиги, таровати кашфиётига эришилади, менталитетнинг янги манзараси яратилади. Менталитетнинг англаниши ва янги ҳосил бўлган тасаввурлар асосида инсон кўз ўнгида урф-одат, анъана ва ҳоказолар гавдаланади. Бу билан тилнинг нақадар муаззам ва мўътабар ҳодиса эканлиги ҳис қилингани ҳолда инсон тафаккурида тилга доир янги-янги имкониятлар забт этилади. Шунингдек, менталитетга хос хусусиятлар вербал ёки невербал воситалар орқали ифодаланиши мумкинлигини эътибордан соқит қилмаслик керак. Бу ҳақида сўз юритилишича, «Менталитет вербал ва невербал воқеалари, унинг авлоддан-авлодга ўтиши – ворисийлик механизми ҳам шундай. Агар невербал воқеаларни халқнинг урф-одатлари, анъаналари, эътиқоди, санъати билан бўлса, вербал воқеаларни тил орқали кечеди» [13:44].

Халқимизда каттага ҳурматда, кичикка иззатда бўлиш азалий қадрият, қон-қонимизга сингиб кетган одат. Хоҳ катта ёки хоҳ кичик ёшдаги киши бўлсин, бир-бирига мудом шундай мулозамат кўрсатишга ҳаракат қилади, ҳурмат-эътибори зиёдалигини намоиш этади. Шу одат, менталитетимизга хос фазилат тилимизда самимият билан «Ассалому алайкум» деб юзланишда ўз ифодасини топади. Ана шу жумланинг ўзи ўзбек ва қорақалпоқ миллатининг менталитетидан, киёфасидан дарак беради. Масалан, меҳмонлар ўтирган

хонага маданиятли кишининг кириб, салом бериш ҳолатини кузатадиган бўлсак, у эшикдан қаддини сал эгиб, қадамларини майдалаган ҳолда, ўнг қўлини чап қўкси устига қўйиб, бошини эгиб, енгилгина таъзим билан «*Ассалому алайкум*» дейди [14:10]. Бу ўринда тасвирланган ҳар бир вербал ва новербал ҳолатдаги ифода ўзбек ва қорақалпоқ халқлари менталитетининг ажралмас қисмидир.

Ўзбек ва қорақалпоқ халқи азал-азалдан ён қўшниларини жуда ҳурмат қилишган, уларга чексиз эҳтиром кўрсатишган. Шу аснода «*Ён қўшним – жон қўшним*» паремияси вужудга келган. Биз бу паремияни шундай шарҳлаймизки, аслида бир ота ва онадан туғилган киз ёки ўғил фарзандлар, шунингдек, қариндошлар «*қондош*», «*жондош*» деб таърифланади. Чунки улар бутун умри давомида бир-бирига қўлқанот бўлади, керак бўлса, бир-биридан жонини ҳам аямайди. Қарангки, бир жойда яшаб, қўшни сифатида истиқомат қиладиган кишиларни ҳам ўтмишда «*жон қўшним*», яъни «*жондош*» деб эътироф этилганлиги бежиз эмас. Сабаби, қадимги даврлардан ота-боболаримиз қўшнилари билан ана шундай қондош, жондон бўлишган. Қўшниси учун, ҳаттоки, жонларини кечиб юборишга тайёр бўлган. Ушбу паремиянинг моҳияти шу. Демак, тилдаги паремиялогик ёки бошқа бирликлар мушоҳадаси орқали ўтмишга саёҳат қилиш мумкин. Мазмуннинг туб-тубигача кириб бориш, натижада маъно мукамаллигини ҳис қилиш орқали тилимиз сарҳадлари ниҳоятда кенглиги ва имконияти чегарасизлиги ўз тасдиғини топади.

Халқимизда яна «*Ғилам сотсанг, қўшинингга сот, бир чеккасида ўзинг ўтирасан*», деган паремия бор. У ўтмишдаги ота-боболаримизнинг ҳаёт тарзидаги қатъий белгилаб қўйилган мезон, талабдек кўз ўнгимизда намоён бўлади. Аждодларимиз қадимги даврдан-оқ ана шу паремияни ўзлари учун дастуриламал қилгандек гўё. Чунки бир хонадон ғилами бошқа бировга, узоқ манзилда яшайдиган кишига сотилса, ундан наф йўқлиги ҳақ гап. Агар яқинига, қўшнисига сотилса, унинг уйига кириш, чиқиш бор, албатта, бир бурчагида ўтириш, туриш мумкин. Бу ҳам ўзбек, шу каби қорақалпоқ халқи менталитетига хос одат. Шу билан бирга яна, меҳнатни улуғлаш, меҳнатдан қочмаслик, бирор ишни бошлаш олдидан етти ўлчаб бир кесиш, бошланган юмушни сабр-тоқат билан, шошилмасдан пишик-пuxта қилиб адо этиш, кичик ёшдагиларнинг катталарга ҳамиша салом бериши, келинларнинг тонг саҳардан ҳовлисини супуриши, меҳмонларга алоҳида тавозе билан ҳурмат кўрсатиш, айниқса, байрам кунларида бетоб ва қийналганлар ҳолидан хабар олиш, хашар орқали кишиларнинг бир-бирига ёрдам беришлари сингари одатлар ҳар икки халқ менталитетига хос хусусиятлар қаторига қиради.

Қорақалпоқ халқи учун хос, улар маданиятига мансуб ўзига хосликни вербал ҳамда новербал шаклларда ифодаловчи, меҳмонга бўлган самимий муносабатни намоиш қилувчи битта урф бор. Айтиш жоизки, қорақалпоқ халқи уйига меҳмон келса, уларни самимият билан кутиб олади. Меҳмонни ўтказгани жой топа олмайди. Шунинг учун улар ҳамиша «*Меҳмон худодан бир ёш кичик*» деб таъкидлаб юришади. Халқ орасида меҳмонга бўлган ҳурматнинг ҳаддан зиёдалиги шунда кўринадики, «Етти яшар меҳмон келганда етмиш яшар кекса ўрнидан туриб, саломлашиб, ўзининг ёнига ўтказди. Агар имкони бўлса, меҳмоннинг ҳурматига мол сўйиб, олдига унинг қалласи ва ёнбошини пиширилган ҳолда қўяди. Меҳмон қалла гўштидан озгина татиб кўриб, ёнида бошқа ёши улуг киши бўлса, унга илинади. Баъзан уй соҳибининг ёши улуг киши бўлса, қалладан озроқ татиб кўргач, у меҳмонга берилади» [15:148]. Шунини ҳам айтиш керакки, табаррук ёшли меҳмон қалла қулоғидан озроқ

кесиб, «*ҳаётда зехли, зийрак бўлгин*» деб таъкидлаб, унинг кенжатоғи фарзанди қўлига тутқазади. Қалланинг кўз қисмидан «*кўзинг янада ўткир бўлсин*» деб ёнидаги бирор даврадошига беради. Бошқа ҳар бир меҳмонга ҳам қалла гўштлири майдаланиб, инъом этилади. Шунингдек, қорақалпоқлар ота-онаси, туғишганлари ва ўзига яқин инсонларга «*сен*» деб мурожаат қилишга одатланишган. «*Сиз*» лаш уларнинг бир-биридан узоқлиги ва ўртасидаги яқинлик йўқлигини билдиради [16: 347]. Ўзбек халқида эса ота-онага ёки ёш жихатидан катта кишиларга, яқинларга «*сен*» лаб юзланиш ўта ҳурматсизлик, одобсизлик саналиши маълум. Бу ҳолатни ҳам ҳар икки халқ менталитетига хос хусусиятнинг лисонда акс этиши деб баҳолаш мумкин.

Қорақалпоқлар маданиятининг ажралмас бир қисми сифатида азалдан мавжуд яна битта одат борки, у ўзбек халқи менталитетига учрамайди. Яъни, уйга келган меҳмонларга энг тансиқ таомлардан тайёрлаб, улар олдига лаганларда (*товокларда – таъкид бизники*) қўйилади. Лagan бу – тоғора, идиш; шам-дон деб изоҳлангани ҳолда унинг иккита маъноси келтирилган. 1. Қуюқ таомлар солиш учун мўлжалланган, тарелкадан катта ясси идиш. Мис лаган. Сопол лаган. Чинни лаган. *Анвар ўртага дастурхон ёзиб, икки лаган манти қиқариб қўйди* (А.Қодирий, Меҳробдан чаён). 2. Косадан катта, ичи чуқур сопол идиш; товок. *Бошларида қатик ивитиладиган лаган билан ялангоёқ, кир, жулдур кийимли болалар иштиллаб ўтади* (М.Исмоилий) [17:563].

Энг аввал, меҳмонлардан улуғининг олдига овқат (*бош товок – таъкид бизники*) киритилиши керак. Меҳмонлар таомни тановул қилиб бўлгач, улар олдидagi бўшаган товоклар олиниши лозим. Ана шундай вазиятда уйдаги овқатни тайёрлаган келин меҳмонлар олдига кириб, тик турган ҳолатда ҳар бир товок узатган меҳмонга таъзим бажо келтириб, товокларни битта-биттадан олади. Мартабали, ёши улуг меҳмоннинг товоғида озроқ гўшт, қисман овқат қолдирилади. Ўша товокда қолдирилган гўшт, овқат қорақалпоқларда «*меҳмондан сарқит*» деб аталади. Товокларни олаётган келин ушбу сарқитдан айни товокларни олаётган дамда ёки ошхонасига келгач, бошқа оила аъзолари, фарзандлари билан бирга бир чимдим татиб кўради. Шу ўринда, «*сарқит*» сўзи чиқинди маъносини аңлатмаслигини қайд қилиш ўта муҳим. Чунки овқатдан оила аъзоларига қолдирилган «*сарқит*» рамзий характерга эга бўлиб, унинг замирида «*биз каби табаррук ёшга кириб юриш бахти сизга ҳам насиб қилсин*» деган мазмун мужассам.

Меҳмонлар олдидagi барча товоклар келин томонидан олиб бўлингач, мартабали меҳмоннинг фотиҳасини олиш мақсадида уларнинг олдига хизмат қилиб юрган ёшлар, оила аъзолари хонага кириб, тик ҳолатда туради. Меҳмонлар орасидаги ҳалиги табаррук ёшли киши қўлини фотиҳага очиб, атрофидаги бошқа меҳмонларнинг ҳам дилидаги энг эзгу ниятларини изҳор қилади. Яна шуни айтиш муҳимки, баъзан оила соҳиби мартабали меҳмондан таом пиширган келини учун яна, алоҳида фотиҳа беришни сўрайди. Чунки ўша келиннинг ҳаётда тўла-тўқислик бахтидан мосуво эканлиги, масалан, унинг анчадан бери фарзанд кўриши кечикаётганлиги хонадоннинг энг кемтик нуқтаси бўлиши мумкин. Мартабали меҳмоннинг чин дилдан берган фотиҳаси қайсидир маънода ана шу бўшлиқни тўлдиришга ўз хиссасини қўшишига бўлган ишонч, умидворлик уларни шунга ундайди. Ушбу вазиятда меҳмон келин учун қайтадан, махсус фотиҳа беради, унга тилақлар билдиради. Қорақалпоқ миллий таомлари кўпчилик ҳолларда қўлда истеъмол қилиниши сабабли фотиҳа ўқилгач, меҳмонлар қўлини ювиши учун келин обдастада сув олиб қиради. Бундай

вербал ва новербал ҳолатлар фақат қорақалпоқ, қозоқ халқи менталитетига ўқийдиган, уларнинг меҳмонга бўлган ҳурмати ниҳоят даражада юқори эканлигини кўз-кўз этувчи жиҳатлардир.

Хуллас, биз таҳлил этган ўзбек ва қорақалпоқ

менталитетига мансуб урф-одат, анъаналарнинг лисон орқали тавсифланиши ушбу тиллар тилла сандигидаги жавоҳирларга тенг лексик бирликларнинг лисоний манзара яратиш сарҳадлари бағоят кенглигини далолатлайди.

Адабиётлар

1. Колесов В.В. Русская ментальность в языке и тексте. СПб., 2006. –С.624.
2. Гуревич А.Я. Жак Ле Гофф и «новая историческая наука» во Франции. –Екатеринбург: 2005.
3. Блинова Л.С., Лазарева Е.И. Немецко-русский словарь (Deutsch-russisches Wörterbuch). –М.: «Астрель», 2012.
4. Инглизча-ўзбекча луғат. –Тошкент: «Тафаккур бўстони», 2009.
5. Щукин А.Н. Лингводидактический энциклопедический словарь: более 2000 единиц. –М.: Астрель: АСТ: Хранитель, 2008.
6. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 5-жилд. –Тошкент: ЎзМЭ, 2003.
7. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2-жилд. –Тошкент: ЎзМЭ, 2006.
8. Радбиль Т.Б. Основы изучения языкового менталитета. –М.: Флинта: «Наука», 2010.
9. Тошбоев Б. Миллий характер шаклланиши ва такомиллашувининг ижтимоий-фалсафий масалалари: Филол. фан. фалсафа док-ри дисс (PhD). –Самарканд: 2018.
10. Аширов А. Этнология. Иккинчи нашр. –Тошкент: «Янги нашр», 2015.
11. Abdinazimov SH., Tolibayev X. Lingvokulturologiya. –Nokis: «Qaraqalpaqstan», 2020.
12. Тошбоев Б. Кўрсатилган иш.
13. Одилов Ё. Тил ва менталитет. // Ўзбек тили ва адабиёти. –Т.: 2021. №3.
14. Сафаров Ш., Тоирова Г. Нутқнинг этносоциопрагматик таҳлили асослари. –Самарканд: СамДЧТИ нашри, 2007.
15. Мамбетов К. Қарақалпақлардың этнографиялық тарихы. –Нөкис: «Қарақалпақстан», 1995.
16. Низанов М. Қорақалпоқлар. Иккинчи китоб. –Нукус: «Билим», 2021.
17. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2-жилд. –Тошкент: ЎзМЭ, 2006.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақолада тил ва менталитет тушунчалари шарҳланиб, уларнинг доимий ҳамроҳлиги кўрсатилган, шунингдек, ўзбек ва қорақалпоқ халқлари менталитетига хос тасаввурларнинг лисонда акс этишига доир мулоҳазалар умумлаштирилган.

РЕЗЮМЕ. В статье интерпретируются понятия языка и менталитета, показывается их постоянное сосуществование, а также обобщаются размышления об отражении в языке представлений, характерных для менталитета узбекского и каракалпакского народов.

SUMMARY. In this article, the concepts of language and mentality are interpreted, their constant companionship is shown, and the reflections are summarized of the imaginations specific to the mentality of the Uzbek and Karakalpak peoples in the language.

ОЛАМ ПАРЕМИОЛОГИК МАНЗАРАСИДА МИФОЛОГИК КОНЦЕПТОСФЕРА БИРЛИКЛАРИНИНГ ВОКЕЛЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Г.К.Қдырбаева – филология фанлари бўйича фалсафа доктори, доцент
Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институтини

Таянч сўзлар: миф, мифология, мифологик концептосфера бирликлари, когнитив-дискурсив ёндашув, олам паремиологик манзараси.

Ключевые слова: миф, мифология, единицы мифологической концептосферы, когнитивно-дискурсивный подход, паремиологическая картина мира.

Key words: myth, mythology, units of mythological conceptual sphere, cognitive-discursive approach, proverbial worldview.

Сўнгги ўн йилликда лингвистик факт ва жараёнларни чуқурроқ ўрганиш имконини берувчи бир қатор тадқиқот метод ва ёндашувлари ишлаб чиқилди, улар орасида лингвомаданий таҳлил методи ва когнитив-дискурсив ёндашув муҳим ўрин тутди. Бизнинг фикримизча, рақам номларининг таркибий-семантик тавсифини ва мифологик дискурсдаги концептосфера бирликларини воқелантирувчилар сифатида ўрганиш, рақамларнинг ҳозирги кундаги мавжуд хусусиятларини қўшимча элементлар билан тўлдириш имкониятини пайдо қилади, чунончи, таққосланадиган бирликларнинг семантикасини, қисман тузилиши ва дискурсдаги гавдаланиш хусусиятларини аниқлаштиришга имкон беради.

Миллий-маданий ҳодиса бўлган мақолларнинг ўзига хос хусусиятларидан бири шундаки, уларда халқнинг борлиққа, яъни, динга, табиатга муносабатлари белгиланади. Мифологик концептосфера бирликлари одам, жинс, оила, ижтимоий ҳаёт, одоб-ахлоқ, эстетика, хис туйғу ва бошқа ҳодисаларда ҳар хил гавдалантирувчилар воситасида воқеланади. Бу жиҳатдан концептлар умуминсоний категориялар вазифасини бажара оладилар, чунки улар амалда барча тилларда миллий маданият тушунчаси сифатида мавжуд, зеро улар муайян маданият замирида вужудга келиб, миллий ўзига хосликларга эга.

Мазкур ишимизда, этнолингвистика, мифология, когнитив тилшунослик ва лингвомаданиятшунослик йўналишлари наздида ўрганишни мақсад қилиб қўйганмиз, ва олдинги шу йўналишдаги кўп сонли тадқиқотларда ўрганилмаган масалалар ва очиқ қолган

саволларга жавобларни топишга ҳаракат қиламиз. Жумладан, паремиологик бирликлар тил ва маданиятнинг лексико-семантик бирлиги сифатида муайян мавзуй гуруҳлар асосида тадқиқ қиламиз, чунончи борлиқ ва инсон фаолиятининг турли кўринишларининг ўзига хос хусусиятлари уларнинг мифологик концептосфера билан боғлиқликда ўрганиш мақсадаги мувофиқдир.

Мақол ва маталлардаги таянч компонентларни фарқлаш асосида уларнинг майдон структурасини ва мифологик концептосферани ташкил қилувчи воқелантирувчиларни аниқлаш ҳамда шу орқали мазкур бирликларни таснифлаш тамойилларини белгилаб олиш зарур.

Инсон интеллектини: мақолларни когнитив-дискурсив ёндашув наздида таҳлил қилиш қорақалпоқ ва инглиз халқининг интеллектга, ақлга, доноликка муносабатини аниқлашга ёрдам беради. Қорақалпоқ тилида интеллект концептини воқелантиручи паремиологик бирликлар сони инглиз тилидаги мақоллардан бир мунча кўп миқдорни ташкил қилиниши аниқланди. Бу ҳолат қорақалпоқ олам лисоний ва миллий манзарасида бой инсон интеллектуал жиҳатдан бой инсон сифатида идрок қилинишидан дарак беради: *A great ship asks deep waters; A wise man changes his mind, a fool never will; Brevity is the soul of wit; If things were to be done twice all would be wise; Reason does not come before years; Knowledge in youth is wisdom in age; Have an old head on young shoulders; Who knows most, speaks least; Out of the mouths of babes* [<https://hallofpeople.com/en/proverbs/a1.php>]; Мақоллар